

Родін Сергій Вікторович

ад'юнкт кафедри

адміністративного права, процесу

та адміністративної діяльності

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ АГРЕСИВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ ОСІБ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Найгостріше постає проблема у підлітковому віці, коли здійснюється перехід до нового щабля розвитку особистості; серед підлітків посилюється негативізм, демонстративна стосовно дорослих поведінка, частішають випадки виявів жорстокості й агресивності. Агресивність супроводжують неадекватні есамооцінювання (занижене або завищене), неадекватний рівень домагань, що не відповідає можливостям, підлітка; підвищена емоційна напруженість і тривожність; різний ступінь неадекватності уявлень підлітків про своє місце в сім'ї, проставлення до них однолітків, низький рівень сформованості комунікативних навичок тощо. Слід зазначити, що агресія підлітків безпосередньо не пов'язана з порушенням ustalених правил і норм і відокремлюється від асоціальної поведінки.

Становлення агресивної поведінки — складний і багатогранний процес, у якому діє низка чинників.

Агресивна поведінка визначається впливом сім'ї. Характер стосунків міжбатьками, між батьками та дітьми, дисгармонія в сім'ї є чинниками, що визначають агресивну поведінку дітей.

Особистісні характеристики також відіграють важливу роль у формуванні агресивної поведінки. До них ми відносимо підвищений рівень психопатизації, нестійкість емоційного стану, що виявляється в підвищеній збудженості, подразливості, а також депресивності, яка призводить до підвищення рівня тривожності, скутості, невпевненості в собі.

Основними формами агресивної поведінки є:

- фізична агресія, тобто застосування фізичної сили проти іншої людини;
- негативізм, спрямований проти керівництва і встановлених правил;
- підозріливість, тобто недовіра до людей, яка ґрунтується на переконанні, що вони мають намір зашкодити;
- вербальна агресія, тобто вираження своїх почуттів через чвари, образи, приниження;
- аутоагресія — агресія, спрямована на самого себе.

Враховуючи чинники, що беруть участь у становленні агресивної

поведінки підлітків, можна попередити чи обмежити вияв форм агресії за рахунок певної виховної роботи.

Агресивна поведінка підлітків, яка часто приймає ділінквентну форму, при всій відмінності особистісних характеристик і особливостей поведінки, має схожі загальні риси: бідність ціннісних орієнтацій, їх примітивність, відсутність захоплень, духовних запитів, вузькість і нестійкість інтересів, в тому числі і пізнавальних. У таких дітей, як правило, низький рівень інтелектуального розвитку, підвищена навіюваність, копіювання, нерозвиненість моральних уявлень. Їм властива емоційна грубість, озлобленість як проти однолітків, так і проти оточуючих дорослих. У них спостерігається неадекватна самооцінка (завищена, занижена), підвищена тривожність, страх перед широкими соціальними контактами, егоцентризм, невміння знаходити вихід з важких ситуацій, переважання захисних механізмів надіншими механізмами, регулюючими поведінку.

Разом з тим серед агресивних підлітків зустрічаються і діти з високим рівнем інтелектуального і соціального розвитку, коли агресивність виступає засобом підняття престижу, демонстрації своєї самостійності, дорослості.

Ядром конфліктної ситуації, що призводить до моральної деформації особистості, є недоліки сімейного виховання - жорстокість, агресивність дорослих, їх байдужість. Серед соціальних причин правопорушень Ричкова Н.А зазначає такі:

- загострення соціальних проблем (зниження життєвого рівня, проблеми зайнятості та працевлаштування, забезпечення житлом);
- неефективна робота установ соціально-культурної сфери, обмежені можливості для змістовного проведення дозвілля;
- недоліки виховної роботи в освітніх закладах;
- демонстрація насильства, романтизація кримінального способу життя на телебаченні та ЗМІ, в сучасному масовому кінематографії та популярній музиці;
- низький рівень правової, педагогічної культури населення;
- поширення випадків зловживання алкоголем, наркотичних речовин;
- недостатній рівень соціального захисту населення;
- недоступність соціально-психологічної допомоги широким верствам населення тощо.

Зазначені причини так чи інакше впливають на життя всіх людей та призводять до поширення проявів девіантної поведінки як соціального явища. Формуванню протиправної поведінки з боку конкретної дитини, насамперед, сприяють особливості її мікросередовища (сім'я, навчального закладу, неформальної групи). Зокрема такі, як перебування у криміногенному оточенні, виховання у проблемних і кризових сім'ях, відсутність індивідуального підходу до проблемної дитини у навчально-виховних закладах, негативний вплив асоціальних груп однолітків.

Крім того, Мудрак І.А. підкреслює причини делінквентності, пов'язані з сімейним оточенням:

- безпосереднє залучення дитини докрімінальної діяльності, виховання її у дусі асоціальних орієнтирів;
- жорсток аповедінка з дитиною, вчинення відносно неї насильницьких дій, жорсткі методи виховання;
- недостатня увага з боку батьків до дитини, її виховання, задоволення її потреб, нехтування її інтересами;
- нестача у сім'ї матеріальних умов для повноцінного розвитку, життєдіяльності та виховання дитини;
- виховання дитини педагогічно некомпетентними особами (наприклад, старшими дітьми), а також особами, що мають обмежені можливості відносно педагогічного впливу на дитину (літніми людьми, сусідами);
- перенесення дорослими на дитину агресії, спричиненої якимось іншими проблемами;
- залучення дитини до конфліктів між батьками, конкуренціями між ними через дитину, емоційна та напружена атмосфера взаємної неприязні;
- неадекватний стиль виховання та порушення педагогічної позиції батьків у благополучних сім'ях (гіперпротекція, гіпопротекція, емоційне нехтування дитиною тощо);
- неприйняття вікових змін у психології дитини в підлітковому віці – ігнорування батьками вікових потреб підлітка, висування вимог до його поведінки та використання прийомів виховання, що не відповідають конкретному віку.

Як наслідок, у підлітків спостерігається формування незадоволеності фізичних та соціальних потреб; формування асоціальних орієнтирів та стереотипів делінквентної поведінки, загальна невихованність; педагогічна занедбаність, відставання у фізичному, психічному та культурному розвитку, посилення загальної тривожності та агресивності, формування комплексу неповноцінності, низької самооцінки, невпевненості у собі, низький авторитет батьків для дитини, пошук нею зразків для наслідування поза сім'єю, пошук дитиною захисту та підтримки в компанії однолітків або у сторонніх дорослих; бажання самоствердитися.

Таким чином, до особистісних передумов формування делінквентної поведінки належать певні особливості темпераменту, пізнавальної та емоційно-вольової сфери дитини, її характеру, світогляду, мотивації та ціннісних орієнтацій, що роблять особистість чутливішою до психотравмуючих ситуацій, знижують її здатність протистояти негативним соціальним впливам:

- наявність психофізіологічних порушень;
- несформованість емоційно-вольової сфери;

- проблеми у розвитку пізнавальної сфери;
- педагогічна занедбаність;
- стереотипи асоціальної та дезадаптивної поведінки;
- помилкові, хибні уявлення і переконання;
- несформованість комунікативних навичок;
- міжособистісні конфлікти;
- невпевненість у собі, неадекватна самооцінка;
- низький культурний рівень, несформованість соціально-корисних інтересів;
- асоціальна спрямованість особистості.

Ремшмидт Х. зазначає, що наявність у підлітка певних ознак не є обов'язковою передумовою протиправної поведінки, проте перебіг кількох з них значно підвищує ризики того, що за несприятливих обставин підліток скоїть правопорушення.

Таким чином, ми дійшли висновку, що допередумов формування делінквентної поведінки належать такі особливості, як наявність психофізіологічних порушень; несформованість емоційно-вольової сфери; проблеми у розвитку пізнавальної сфери, асоціальна спрямованість особистості; педагогічна занедбаність; стереотипи асоціальної та дезадаптивної поведінки; помилкові, хибні уявлення і переконання; міжособистісні конфлікти та несформованість комунікативних навичок; невпевненість у собі, неадекватна самооцінка; низький культурний рівень, несформованість соціально-корисних інтересів.

1. Агрессия и агрессивность. Школьный психолог № 25, 26, 27,28, 2000, Колосова Светлана
2. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности. Вопросы психологии. М.: 2000, № 6.
3. Бандура А. Подростковая агрессия. Изучение влияния и семейных отношений. М.: Просвещение, 1999. – 202 с.
4. Бандура А. Уолтерс Р. Подростковая агрессия. М.: 1999. 512 с.
5. Берковиц Л. Агрессия. Причины, последствия, контроль. М.: 2001. 512 с.
6. Бойко В.В. Трудные характеры подростков: развитие, выявление, помощь. СПб, «Сударыня», 1998.
7. Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. Словарь - справочник по психологической диагностике. – К.: 2002.
8. Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки. К. 2009.
9. Выготский Л.С. Педагогическая психология. М.: Педагогика, 1991.
10. Гишинский Я.И. Девиантология: социология девиантности и социального контроля. Феноменология и профилактика девиантного поведения: материалы Всероссийской научно-практической конференции, 19-20 октября 2007 г. Краснодар: Краснодар. Ун-т МВД России, 2008. С. 43-46.